

A *Tüntetőtábla-erdő* egyetlen megmaradt táblája, 1978 (vő: Szjsz171) (Fotó: Gelencsér Ferenc)

Sasvári Edit

„ÉLJEN A TÜNTETŐTÁBLA-ERDŐ”

DOKUMENTUMOK A TÜNTETŐTÁBLA ERDŐHÖZ

Pauer Gyula 1978-ban készült, és néhány nappal a felállítás után hatóságilag megsemmisített *Tüntetőtábla-erdő* című művének egyetlen megmaradt darabja 1989-ben került elő egy székesfehérvári kiállítás kapcsán.¹ Ebből az alkalomból került sor a táblák felkutatására, majd egy-két évvel később a mű keletkezésének és utóéletének rekonstrukciójára. A nagyatádi Művelődési Ház munkatársának, Merész Emesének köszönhető, hogy a 131-ből mementóként megmaradt egyetlen darab tábla előkerült. Ennek felirata szinte hátronzongatóan vetítette elő e monumentális szobormű sorsát, és „feltámadását”:

„Én olyan szobrokat szeretnék csinálni Klotild, amelyeket ha így elásnak, a jövőben maguktól kikelnek, ne kelljen hozzájuk buldózer se régészet. Föld alól alakítsák, formálják a környezetükben törvényekkel a teret.”²

A volt városi, illetve megyei irattárakban³, valamint a kaposvári megyei levéltárban szinte semmi nem maradt meg a *Táblaerdő*vel kapcsolatos lehetséges iratanyagokból. Az akkori helyi hatalom képviselői is kínos hallgatásba burkolódtak. A művésztelepi dokumentációból kiirtották az esettel kapcsolatos dokumentumokat, olyannyira, hogy a mű sem az 1978-as, sem a művésztelep tíz és húsz éves történetét összefoglaló katalógusaiban⁴, de még a magyarországi szimpozionok első nagyszabású feldolgozásában⁵ sem kapott helyet. Egyedül Keserü Katalin utalt a precedensre az alkotótelepekről szóló 1984-es lektorátusi beszámolójában: „Ismeretes az igen rosszul elcsúszt nagyatádi példa: Pauer Gyula kompozíciójának megsemmisítése, mellyel, meggyőződésem szerint, mind egy újszerű szobrászi kompozíció, mind – ezzel összefüggésben – egy elmélyült művészetfilozófiai gondolat tűnt el.”⁶

Figyelemre méltó dokumentumok kerültek azonban elő a Képző- és Iparművészeti Lektorátus, valamint a művésztelep akkori fotósának, Durgó Tibornak az archívumából, aki

egyébként a szobor lebontásáról is számos felvételt készített. Az 1978-as művésztelep zsűrizéssel kapcsolatos levelezéséből kiderül, hogy szeptember 25-i keltezéssel a művelődési osztály a zsűri időpontját október 10–15. között kérte a Lektorátustól, arra hivatkozva, hogy Pauer Gyula és Bencsik István munkái csak október 10-én kerülnek felállításra. Az október 25-én keltezett lektorátusi zsűrijegyzőkönyvből⁷ azonban kiderül, hogy a zsűrizés időpontjában a *Táblaerdő* már nem állt, Pauer-tól csak a *Pseudo Fát* („Pseudo” címen) értékelték a bizottság. A jegyzőkönyvben az is szerepel, hogy Pauer *Pseudo Fáját* és a telepre meghívott egyetlen nyugati művész, a mexikói Jorge Dubon két művét a zsűri nem a szoborparkban, hanem az ún. tanulmányi területen javasolta felállításra. (Itt kell megjegyezni azt is, hogy a készülő katalógusból letiltották Pauer és Dubon munkáját.)⁸ Az előzményekre, valamint arra, hogy mi történt október 10-e és 25-e között, a Durgó Tibor saját dokumentációjában megőrzött iratokból derül fény. A tanács művelődési osztályának 1978-as beszámolójából⁹ megtudhatjuk, hogy a kaposvári színház díszlettervezőjeként dolgozó Pauer személyével kapcsolatban már meghívásakor nézeteltérések támadtak, és e problémák az alkotótelep végére csak súlyosbodtak. A nagyatádi alkotótelep háromhónapos időszakára, július 1–szeptember 30. között Pauer-t Bencsik István szobrászművész hívta meg, aki akkor a Szövetség részéről a művésztelep instruktora volt. Pauer nevének felmerülése a meghívottak között azonban nem aratott osztatlan sikert a művésztelepi bizottság másik két szövetségi tagja, Illés Gyula és ifj. Szabó István körében. A viták elsimultával a művésztelepet szervező nagyatádi tanács művelődési osztálya részéről Pauer hivatalos felkérése ugyanakkor szabályszerűen lezajlott. Pauer a *Pseudo Fával*¹⁰ pályázott, de ekkor készítette el – pályázaton kívül – *Maya* című szobrát,¹¹ és az eredetileg *Táblaerdő* néven szereplő alkotását. Bencsik jóelőre sejtette, hogy ez a mű komoly feszültségeket kelt, így a tervek elkészültekor a táblák szöve-

gét jóváhagyásra elküldte a művelődési minisztériumba, ahonnan az anyagot továbbküldték a Szövetségbe.¹² A szövegeket végül engedélyezték, így szeptember 30-a után megkezdődhetett a táblák kivitelezése. Bencsik István mindvégig kitartott a mű felállítása mellett, amely egyébként igen sok időt vett igénybe, és a kivitelezéséhez szükséges segítséget Pauernak magának kellett megszerveznie.¹³ A táblák a póznákkal együtt a szoborpark északi bejáratánál kerültek elhelyezésre, október elején. Valószínű, hogy október 6-án már állt a mű, mivel Pauer az alkotótelep szabályainak megfelelően ezzel a dátummal írta alá azt az ajándékozási formanyomtatványt, mely elsősorban a telep fenntartóira rótt kötelezettségeket: „A szabadtéri közgyűjteményben elhelyezett művek el nem adhatók, a közgyűjtemény területéről el nem szállíthatók, kivéve az alkotók hozzájárulásával, vagy kérésére kiállítási célra.”¹⁴

A hetvenes évek eleje óta megfigyelés alatt álló Pauer korábbi bírósági ügye miatt¹⁵ a belügy rendszeres látogatója volt az alkotótelepnek. A *Táblaerdő* már pár napja állhatott, amikor egy alkalommal a művésztelepi bizottság részéről a művelődési osztály vezetője kísérelte őket. A mű láttán óriási patáliát rendezett, a táblák szövegét a jóváhagyás ellenére kifogásolhatónak és államellenesnek nyilvánította, amit jegyzőkönyvbe is vetetett.¹⁶ Még a zsűri megérkezése előtt le akarta bontatni azal az indokkal, hogy ez nem a szoborparkba való műalkotás, hanem provizórikus színházi díszlet.¹⁷ Csatlakozva véleményéhez, a művésztelepi bizottság egyes tagjai arra is hivatkoztak, hogy nem kötelesek elfogadni a művet, mivel az pályázaton kívül, Pauer saját költségére készült. Bencsik továbbra is a *Táblaerdő* mellett kardoskodott, akit a művésztelepi bizottság a Szövetség képviselőivel együtt igyekezett jobb belátásra bírni. Sikertelenül. Valószínűleg október 12-én, az alkotótelepi bizottság ülésen határozták el a Szövetség akkor már visszaközö képviselői, Illés Gyula és ifj. Szabó István egyetértésével, hogy az ügyben „felsőbb segítséget” kérnek.

Október 14-én meg is érkezett Kiss István¹⁸ távirata, melyben együttműködésre kérte Bencsiket a lebontás ügyében. Bencsik ezt ke-
reken megtagadta. Október 16-án a művelő-
dési osztály és a telep vezetője is „megkör-
nyékezték” Bencsiket, aki a *Táblaerdő* művé-
si értékére hivatkozva, a Szövetség és a he-
lyi tanács nyomása ellenére továbbra is hajt-
hatatlan maradt. Később minden kétséget ki-
záróan ezért menesztettek az alkotótelepi és
a szimpozion bizottságból.¹⁹ Október 20-án, a
városi tanács művelődési osztálya is táviratot
kapott Kiss Istvántól, aki most már közvetle-

nül tőlük kérte a mű lebontását és raktári el-
helyezését. A lebontás még aznap megtör-
tént, az alábbi, csak később megfogalmazott
ideológiai sommázattal: „Művelődéspolitikánk
jelentős alapfeltétele az, hogy olyan mű-
vészeti alkotások kerüljenek állami pénzesz-
közök segítségével köztulajdonba, amelyek
társadalmilag elfogadhatók.”²⁰

A Szövetség művésztelepi albizottsága – Illés
Gyula és ifj. Szabó István részvételével – de-
cember 6-án tárgyalta a Kulturális Miniszté-
rium előző napi állásfoglalását a *Tüntetőtábla
erdővel* kapcsolatban. A jegyzőkönyv tanúsága

szerint a minisztérium egyetértett a nagyatá-
diak döntésével, ugyanakkor a Szövetség tag-
jai a szakmai színvonal biztosítása és a hason-
ló esetek elkerülése érdekében a „következte-
tések levonását” szorgalmazták. A jegyző-
könyvben „Felvonulás”-ként emlegetett *Táb-
laerdőt* agresszívnak és útszéli propaganda-
műnek titulálták, amelynek „a műfaji szo-
bráshoz” és a „térformáláshoz” semmi köze
nincs, Pauerről pedig úgy vélték, híján van a
mesterségbeli tudásnak. Az ülésen később fel-
szólaló Bencsik szerint „minden művésztelep
beleesik abba a hibába, hogy megbukik a ve-
zetés, mert nincs mögötte a szakma.”²¹

Hogy helyileg hová tűntek a lefűrészelt táblák,
arról megoszlanak a vélemények. Egye-
sek szerint sohasem kerültek raktárba, hanem
szétszóródtak a környéken.²² A művésztelep
akkori vezetője, Bódy Ágnes visszaemlékezé-
se szerint ő maga rejtette el azokat a művész-
telepi raktár fatárolójába. Ez utóbbi annál is
valószínűbb, mivel a telepen dolgozó asztalos
még jó pár év múlva is talált hányódó táblá-
kat, illetve emlékezett arra, hogy ezeket más
szoborművekbe beépítették. Mindenesetre az
tény, hogy a szakszerűtlen tárolás és őrzés
hiányában a táblák az idők során teljesen el-
pusztultak. Ez lett a *Pseudo fa* sorsa is. 1981
tavaszára a szobor felszínére felhordott fes-
tékanyag teljesen lekopott, a fa, mint rönk
nyersanyag visszakerült a raktárba, és később
újra felhasználásra került.

Nehéz pontosan rekonstruálni, hogy a művé-
si szabadságot folyamatosan deklaráló szim-
pozion-mozgalom történetének legdrasztiku-
sabb műtárgyrombolása milyen indítékok
alapján történt. A történet korabeli hivatali
szereplőinek hallgatása és a műre vonatkozó
dokumentumok hiánya, vagy hozzáférhetel-
ensége miatt valójában még mindig csak ta-
lálgatni lehet. Don Péter szerint a *Táblaerdőt*
Aczél György közvetlen utasítására bontották
le,²³ ami feltételezhető ugyan, de konkrétan
nem bizonyítható, mint ahogy az sem, hogy
Aczél személyesen leutazott volna Nagyatá-
dra a művet megsemmisíteni. Többek emlékezete
szerint azonban még azon az őszön egy ka-
posvári pártgyűlésen Aczél György valóban
pellengére állította Nagyatádot a *Táblaerdő*
kapcsán amiatt, hogy egy államilag támoga-
tott művésztelepen az egyértelműen a tiltás
kategóriájába tartozó mű nyilvánosan is meg-
jelenhet.²⁴

A *Tüntetőtábla-erdő* minden kétséget kizáró-
lag provokatívnak számított a korabeli hata-

Részlet a *Tüntetőtábla-erdő*ből (Fotó: Durgó Tibor)

lom számára. A szövegeken túl megjelenésének radikalizmusa, a tüntetés érzékletes imitációja borzolta fel a kedélyeket elsősorban. Nagyon is elképzelhető, hogy a tömegdemonstrációt figurák nélkül is erőteljesen felidéző kompozíció már látványában is félelemre adhatott okot. Aki pedig a különféle eredetű, költői, rejtett vagy konkrét politikai utalásokat tartalmazó feliratok²⁵ értelmét összefüggését fel akarta térképezni, annak be kellett mennie az *erdőbe*, hogy azt teljes egészében megértse. Erre talán azok is rájöttek, akik a mű szisztematikus megsemmisítése mellett döntöttek, és nem a majdani rekonstruálhatóság jegyében számozták meg a táblát és a pózna-csonkokat.²⁶

A hatvanas évek második felében, a művészeti élet regionális fejlesztési szándékával létre-

hozott, és a művészi szabadságot hirdető alkotótelepi mozgalom éppen a hetvenes évek közepétől élte meg nagy válságát és egyben „hőskorszakának” lezárulását. A kulturális kormányzat 1976-tól a Szövetség aktív közreműködésével²⁷ a központi hierarchia kiépítésével igyekezett e lokális szerveződések befolyása alá vonni és önállóságuktól megfosztani. 1978-ban, a Kulturális Minisztérium miniszterhelyettesi határozatában írta elő a képző- és iparművészeti alkotótelepekre vonatkozó rendelettervezet előkészítését, melyet 1981-ben törvényesítettek. Olyan jogi szabályozást és egységesítő gazdálkodási rendet dolgoztak ki, melyek az alkotótelepeken számos diszkriminatív tényezővel kibővülve, elsősorban a művészetpolitikai célok következetes és szigorú érvényesítését szolgálták.²⁸

Részlet a *Tüntetőtábla-erdőből* (Fotó: Durgó Tibor)

JEGYZET

- 1 *A XX. század magyar művészete. Az avantgárd vége.* Csók István Képtár, Székesfehérvár, 1989.
- 2 A mű ma a székesfehérvári Szent István Király Múzeum tulajdona.
- 3 Zsúri-jegyzőkönyv 2. oldal (18 917/1978), a kaposvári megyei önkormányzat irattára.
- 4 1985-ben és 1996-ban.
- 5 *Nemzetközi szimpozionok Magyarországon.* A Baranya Megyei Tanács és a Baranya Megyei Alkotótelepek kiadványa, Pécs, 1987.
- 6 Az alkotótelepi munkáról. Keserü Katalin beszámolója, 1984. (kézirat), Magyar Képző- és Iparművészeti Lektorátus, Budapest.
- 7 K-243. sz. zsúri jegyzőkönyv, 1978. Magyar Képző- és Iparművészeti Lektorátus irattára
- 8 A nagyatádi Városi Tanács VB. Művelődési Osztályának levele Pap Gáborhoz. Nagyatád, 1978. november 17. Durgó Tibor archívuma, Nagyatád
- 9 A nagyatádi tanács művelődési osztályának beszámolója, 1978. 14–15.o. Durgó Tibor archívuma, Nagyatád.
- 10 Nagyatádi pszeudo fa, illetve Pszeudo címen is
- 11 A Magyar Nemzeti Galéria tulajdona.
- 12 Bencsik István és Pauer Gyula szóbeli közlése.
- 13 Pauer kaposvári színész kollégái és Érmezei Zoltán segítettek a mű felállításában.
- 14 A nagyatádi művésztelep archívuma (jelzetek nélkül).
- 15 Pauert 1973-ban, a balatonboglári MÁV üdülőben történt dulakodás miatt, a Lengyel-tóti Járásbíróság hivatalos személy elleni erőszak vádjával első-

- fokon négy év börtönben letöltendő szabadságvesztésre ítélte. Másodfokon két év próbaidőre felfüggesztették és 2000 Ft megfizetésére kötelezték. B.224/1973–2.sz. ítélet; B.655/1973/4.sz. ítélet, Somogy Megyei Bíróság irattára, Kaposvár.
- 16 A jegyzőkönyv nem található.
- 17 Büttnerné Bódy Ágnes szóbeli közlése. Büttnerné a művésztelep vezetője volt 1987-ban.
- 18 Kiss István 1977–1986 között a Magyar Képzőművészek és Iparművészek Szövetségének elnöke
- 19 Bencsik István szóbeli közlése.
- 20 A nagyatádi tanács művelődési osztályának beszámolója, 1978. 14–15.o. Durgó Tibor archívuma.
- 21 „Jegyzőkönyv, mely készült 1978. december 6-án a Művésztelepi albizottság üléséről Budapesten. „Jelen vannak: Mellékelt meghívó szerint Garányi József az MKSZ. nevében köszönti a vendégeket, s rövid tájékoztatást ad a kulturális minisztérium december 5-i üléséről, amelyen átlásfoglalás történt Pauer Gyula Felvonulás [sic!] című alkotásáról. Vita: Illés Gyula szobrászművész: Pauer Gyula munkáját útszéli propagandának nevezi. Nincs meserségbeli tudása, a műfaji szobrászathoz véleménye szerint semmi köze. Ifj. Szabó István: A művésztelepre a meghívások a megállapodás keretei között történtek. A bizottság művész tagjai hallgatólagosan beleegyeztek Pauer Gyula meghívásába, mivel Bencsik István javasolta. Az elkészült alkotásoknak már politikai problémája van. Szerinte a művész nem térfoglalást, nem az eredeti céloknak megfelelő alko-

- tást készített a Farönk [sic!] című munkával. Ugyanakkor a Felvonulás című alkotása erősen agresszív szövegű. Kovács Judit: Bencsik István Nagyatádra sem jött meg a bizottsági ülésre, mivel szerinte érzi, hogy probléma van és nem szeretné befolyásolni jelenlétével a véleményeket. Garányi József a vitát lezárja azzal, hogy a Kulturális Minisztérium egyetért a nagyatádiak döntésével, a Szövetségnek viszont le kell vonni a következtetéseket a szakmai színvonal biztosításában. Ezután Dezső Lászlóné a melléklet alapján ismerteti a telep 1978. évi munkájáról kialakított véleményt. [...]BA nagyatádi művésztelep archívuma (jelzés nélkül).
- 22 Durgó Tibor szóbeli közlése.
- 23 Don Péter: *A Proletárdiktatúra kultúrpolitikája nem lehet gutmann-nadrág.* Seneca-Cserépfalvi Kiadó, Budapest, 1996.
- 24 Büttnerné Bódy Ágnes és Dr. Troszt Tibor szóbeli közlése.
- 25 „Hogy kik közülünk a legügyesebbek, a belügyesek a megmondhatóí.”
- 26 Pauer Gyula és Bódy Ágnes szóbeli közlése.
- 27 1976. évi törvény a közművelődésről. III. fejezet. A közművelődés irányítása és feltételei. Művelődési Közlöny, 1976. 22. sz.
- 28 A művelődési miniszter 101/1981. (M. K. I.)MM számú utasítása a képző-, ipar- és fotóművészeti alkotótelepek gazdálkodásáról.